دانشـــنامـــهٔ علـــوم اجتمـــاعی
دورهٔ ۱، شمـارهٔ ۲، زمستان ۱۳۸۸

بررسی عوامل مؤثر بر سرمایهٔ اجتماعی جوانان با تأکید بر نقش خانواده

علی ساعی[۱*]، اکرم کاکاوند[۲]

(تاریخ دریافت ۸۹/۲/۲۲، تاریخ پذیرش ۸۹/٤/۱)

چکیده

در این مقاله تأثیر سرمایهٔ اقتصادی، سرمایهٔ اجتماعی و سرمایهٔ فرهنگـی والـدین بـه همـراه کـنش ارتبـاطی درون خانواده بر سرمایهٔ اجتماعی جوانان بررسی شده است. جمعیت آماری این پـژوهش دانـش‌آمـوزان دختـر و پـسر پیش‌دانشگاهی شهر تهران است. حجم نمونه ۳۰۲ نفر محاسبه، و نمونه‌هـا در دو مرحلـه بـه روش نمونـه‌گیـری طبقه‌ای متناسب و تصادفی از بین سه منطقهٔ سه، شش و هجده انتخاب شده است. برای داوری در باب فرضیات، از روش تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شده است. یافته‌های تجربی نشان می‌دهد میان سرمایهٔ اجتمـاعی فرزندان و ترکیب خطی متغیرهای مستقل به اندازه ۷۱٪ هم‌تغییری وجود دارد. نسبتی از کل واریانس متغیر وابسته که از طریق مشارکت نسبی متغیرهای مستقل تبیین شده، معادل ۵۱٪ است. وزن کنش ارتبـاطی درون خـانواده در تبیین سرمایهٔ اجتماعی فرزندان بیشتر از سایر متغیرهای مستقل موجود در تحلیل است.

واژه‌های کلیدی: سرمایهٔ اقتصادی، سرمایهٔ اجتماعی، سرمایهٔ فرهنگی، کنش ارتباطی.

---

۱. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس
* saeia@modares.ac.ir
۲. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

بیان مسئله

موضوع این پژوهش سرمایهٔ اجتماعی جوانان اسـت. سـرمایهٔ اجتمـاعی شـبکه‌ای از روابـط و پیوندهای مبتنی بر اعتماد اجتماعی بین‌فردی، بین‌گروهی و تعاملات افراد با گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی است. سرمایهٔ اجتماعی بر بیماری یا سلامت هر جامعـه تـأثیر مـی‌گـذارد. جوامعی که میزان سرمایهٔ اجتماعی آن‌ها به هر دلیلی کاهش یابد، با گسیختگی‌ها و شکاف‌های شگرفی روبه‌رو می‌شوند. بر همین اساس، دانشمندان حوزهٔ سرمایهٔ اجتماعی بر این عقیـده‌انـد که سرمایهٔ اجتماعی اگر بازآفرینی نشود، فرسوده و نابود می‌گردد؛ روابط اجتماعی اگـر حفـظ نشود، به‌تدریج از بین می‌رود و هنجارها به ارتباطات منظم بستگی دارند (کلمن، ۱۳۷۷: ٤٨٥). بنابراین، سرمایهٔ اجتماعی باید پیوسته بازتولید شود وگرنه در صورت کاهش یـا پـایین مانـدن آن، مشکلات بسیاری پدید خواهد آمد.

پژوهشگران برآن‌اند (Rothstein & Stolle, 2003) عوامل گونـاگونی در حـوزهٔ زنـدگی اجتماعی مانند خانواده، مدرسه و روابط همسایگی در فرایند شکل‌گیری سرمایهٔ اجتماعی نقش دارند (Cf. Coleman, 1988). با وجود مطالعات و پژوهش‌های گـسترده در حـوزهٔ سـرمایهٔ اجتماعی، هنوز دربارهٔ فرایندهای دقیق ایجاد، حفظ و نابودی آن و اینکه تا چه انـدازه خـانواده و به‌ویژه والدین قادر به بازآفرینی سرمایهٔ اجتماعی هستند، چیزی نمی‌دانـیم. بـه‌طـور تجربـی نمی‌دانیم که سرمایهٔ اجتماعی فرزندان تحت تأثیر انواعی از سرمایه‌های والدین هستند یا نـه و اگر جواب مثبت است تا چه اندازه‌ای و بیشتر تحت تأثیر کدام نوع سـرمایه و بـه‌واسـطهٔ چـه نوعی از روابط، تغییراتی در انتقال سرمایهٔ اجتماعی صورت می‌پذیرد.

مدعای تبیینی ما این است که میزان سرمایهٔ اجتماعی جوانان شـهر تهـران پـایین اسـت. در اثبات این مدعا می‌توان گفت یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌ها که در سـال ۱۳۸۰ در ۲۸ استان کشور صورت گرفته است، نشان می‌دهد اعتماد افراد به خانواده بالا و اعتماد به سایر اعضا و عناصر اجتماعی ازجمله شهروندان و نهادهای اجتماعی پایین اسـت. بـر اسـاس آمـار به‌دست‌آمده، ۸۸/٤٪ مردم به اعضای خانوادهٔ خود بسیار زیاد اعتماد داشتند. این رقم در مـورد اقوام ٤۹٪ و در مورد دوستان ٤۹٪ بوده است. در مقابل، مردم یکدیگر را بـه‌میـزان ٤/۳٪ قابـل

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

اعتماد ارزیابی کرده‌اند. وجود فاصلهٔ زیاد میان اعتماد به خانواده و اعتماد بـه دیگرانـی کـه در زمرهٔ خانواده به‌شمار نمی‌آیند، شاهدی بر سطح پایین سرمایهٔ اجتماعی است. همچنین شـواهد بسیاری بر فرسایش سرمایهٔ اجتماعی جوانان طی سال‌های اخیر دلالت دارد (موسـوی، ۱۳۸٦). بنابراین، تبیین سرمایهٔ اجتماعی جوانان به‌منظور دست‌یـابی بـه راه‌حـل‌هـایی جهـت کنتـرل و کاهش پیامدهای آن، ضروری به‌نظر می‌رسد.

پژوهش حاضر درصدد است با اتکا به نظریه‌های علمی دریابد که: چـرا سـرمایهٔ اجتمـاعی جوانان شهر تهران پایین است؟ در پاسخ به این سؤال و در مقام حل مسئله، دو نوع استدلال اقامـه شده است: نظری و تجربی. نخست در پرتو استدلال نظری راه حل نظری مـسئله ارائـه، و در ادامـه با استدلال تجربی در باب آن راه‌حل داوری شده است.

استدلال نظری

الگوی نظری تحقیق بر پایهٔ الگوی تلفیقی استوار اسـت. بـرای ایـن منظـور ابتـدا نظریـه‌هـای مطـرح‌شـده را بررسـی، و سـپس مفـاهیم نظـری را از آن‌هـا اقتبـاس کـرده‌ایـم. پژوهـشگران دسته‌بندی‌های زیادی از نظریه‌های تبیین‌کنندهٔ سرمایهٔ اجتماعی ارائه داده‌اند. روستین و اسـتول (2003) نظریه‌های تبیین‌کنندهٔ سرمایهٔ اجتماعی را بر مبنای دو فرض دسته‌بندی کرده‌انـد. ایـن دو فرض عبارت‌اند از:

۱. تقسیم‌بندی سرمایهٔ اجتماعی بر اساس تغییرات آن در طول زمان؛ به این معنا که آیا سـاخت و فرسایش سرمایهٔ اجتماعی در بلندمدت تحت تأثیر عوامل فرهنگی و تاریخی رخ می‌دهد یـا اینکه عوامل مقطعی ازجمله رخدادهای سیاسی و اجتمـاعی سـبب تخریـب یـا ایجـاد سـریع سرمایهٔ اجتماعی می‌شوند.

۲. تقسیم‌بندی سرمایهٔ اجتماعی بر اساس در نظر گرفتن آن به‌مثابهٔ کالای فردی یا جمعـی. آیـا ساخت و تخریب سرمایهٔ اجتماعی در سطح فردی رخ می‌دهد یا جمعی. در نظریه‌هـای سـطح فردی، شاخصه‌هایی چون اعتماد و مشارکت در شبکه‌های روابط اجتماعی فرد را خصیصه‌های سرمایهٔ اجتماعی اشخاص در نظر می‌گیرنـد. براسـاس ایـن، سـرمایهٔ اجتمـاعی نـوعی کـالای

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

خصوصی است. در این صورت پیش‌بینی‌کننده‌هـای سـرمایهٔ اجتمـاعی عبـارت‌انـد از: پایگـاه اقتصادی- اجتماعی، تحصیلات، سن، جنس، زمینـهٔ خـانوادگی و ویژگـی‌هـای شخـصیتی. در نظریه‌های سطح جمعی، سرمایهٔ اجتماعی را ویژگی جمعی روابط اجتماعی می‌دانند و در واقع سرمایهٔ اجتماعی به‌مثابهٔ نوعی کالای عمومی بازتابی از تجربه‌های فرهنگی، اجتماعی و نهـادی به‌شمار می‌آید. این دسته از نظریه‌ها امکان مقایـسهٔ سـرمایهٔ اجتمـاعی میـان جوامـع را ایجـاد می‌کنند و عوامل مؤثر بر میزان سرمایهٔ اجتماعی را ویژگی‌های نظامـدار و نوسـاختهٔ جوامـع و نهادهای مرکزی مانند نظام‌های سیاسی و قانونی می‌دانند. بر همین اسـاس، روسـتین و اسـتول تیپولوژی چهارگانه‌ای ارائه کردند که محورهای نظری آن شـامل سـطوح سـرمایهٔ اجتمـاعی و میـزان تغییـر در سـرمایهٔ اجتمـاعی مـی‌شـود. هـر یـک از دو رویکـرد فـردی و جمعـی نیـز زیرمجموعه‌های نظری ویژهٔ خود را دارایند.

جدول۱ محورهای نظری سرمایهٔ اجتماعی

محورهای نظری		توان تغییر	
		نسبتاً کم	نسبتاً زیاد
سطوح	فردی	نظریه‌های جامعه‌پذیری[1] کلمن، بوردیو، پیاژه، کهلبرگ	نظریه‌های رفاه و بهره‌مندی[2] نیوتن و دلهی
	جمعی	نظریه‌های جامعه‌محور[3] پاتنام، فوکویاما، بنفیلد	نظریه‌های نهادمحور[4] هال، لوی

براساس نظریه‌هایی که سرمایهٔ اجتماعی را نوعی کالای جمعی می‌دانند، می‌توان بین دو نوع از نظریه‌های جامعه‌محور و نظریه‌های نهادی تمایز قائل شـد (Rothstein & Stolle, 2003). بر مبنای نظریه‌های جامعه‌محور، توان جامعه برای تولید سرمایهٔ اجتماعی در میان شهروندان با تجربه‌های تاریخی و فرهنگی طولانی‌مدت آنان در جامعه ارتبـاط دارد کـه در ورای زمـان در

1. Socialization Theories
2. Success and well-being Theories
3. Society-Centered Theories
4. Model Institutional Theories

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

کشورهای مختلف قابل شناسایی است (Banfield, 1958; Fukuyama, 1995; Putnum, 2000a). بر اساس نظریه‌های نهادی، سرمایهٔ اجتماعی را نمی‌توان مستقل از سیاست یا حکومت در جوامع مدنی بررسی کرد؛ زیرا دگرگونی شرایط سیاسی در احساس و عمل افراد نیز تغییراتی ایجاد می‌کند. به همین سبب، سرمایهٔ اجتماعی دارای ویژگی‌های تنوّع و بی‌ثباتی است (Putnum, 2000: 138; Newton, 2001: 203-204).

نظریه‌هایی که سرمایهٔ اجتماعی را نوعی کالای خصوصی می‌دانند و آن را در سطح فردی تبیین می‌کنند، به دو گروه اصلی تقسیم می‌شوند: نظریه‌های جامعه‌پذیری و نظریه‌های رفاه و بهره‌مندی. براساس نظریه‌های جامعه‌پذیری (Stolle & Hooghe, 2004: 425)، تغییر در میزان سرمایهٔ اجتماعی افراد ناشی از تجربه‌های فرد در خانواده، نوع روابط خانوادگی، الگوهای تربیتی و همچنین متأثر از گروه همسالان و دیگر تجربه‌های دوران تحصیل در مدرسه است که بر سرمایهٔ اجتماعی جوانان و تجربه‌های زندگی آیندهٔ آنان تأثیر می‌گذارد. طبق این رویکرد، هستهٔ مرکزی ارزش‌های سرمایهٔ اجتماعی پیشتر در زندگی به‌دست آمده است (Kohlberg, 1981) و از طریق چرخهٔ زندگی احیا شده و پایدار می‌ماند. در واقع اعتماد، تمایل به مشارکت و عمل متقابل، نوع روابط و گرایش به دیگران تابعی از فرایند جامعه‌پذیری فرد در خانواده، مدرسه و گروه همسالان است که در سال‌های نخست زندگی به‌دست می‌آیند. در نظریه‌های جامعه‌پذیری، سرمایهٔ اجتماعی فرزندان اغلب به‌وسیلهٔ تجربه‌های اجتماعی افراد در خانواده، گروه‌های دوستی و همسالان، و دیگر تعاملات اجتماعی در مدرسه تعیین می‌شود که بیشترین تأثیر را بر تجربه‌های آیندهٔ فرد برجای می‌گذارد.

براساس نظریه‌های رفاه و کامیابی، تجربه‌های زندگی در سنین بزرگسالی اهمیت بیشتری دارند. بنابر این، افرادی که با آنان در جامعه با جوانمردی و مهربانی رفتار می‌شود نسبت به کسانی که از فقر، بیکاری، تبعیض، استثمار و بهره‌کشی، محرومیت اجتماعی و طلاق رنج می‌برند، سرمایهٔ اجتماعی کمتری دارند (Newton and Delhey, 2003). این نظریه‌ها تأثیر تحصیلات، درآمد و پایگاه اقتصادی و اجتماعی را بر سرمایهٔ اجتماعی مورد توجه قرار می‌دهند. در نظریه‌های رفاه و موفقیت از نظریه‌های سطح فردی، زمینهٔ اقتصادی- اجتماعی

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

خانواده در تولید سرمایهٔ اجتماعی فرزندان عامل موثرتری به‌شمار می‌آید. شواهد نیز دلالت بـر آن دارد که پایگـاه اقتـصادی- اجتمـاعی والـدین در مـشارکت سیاسـی جوانـان و والدینـشان تعیـین‌کننـده اسـت (Milbraith & Goel, 1977; Verba & Brady, 1995; John & Morris, 2003). همچنین نیل (1999) دریافت که جامعه‌پـذیری سیاسـی، سـطوح اعتمـاد و فعالیت‌های داوطلبانه به‌شدت با پایگاه اقتصادی- اجتماعی والدین مرتبط است و از نـسلی بـه نسل دیگر منتقل می‌شود.

با بررسی نظریات کلمن، بوردیو، پاتنام و فوکویاما نیز می‌توان دریافت که عوامـل مـؤثر بـر سرمایهٔ اجتماعی مورد نظر آنان، ذیل نظریات جامعه‌پذیری و نظریه‌های رفـاه و موفقیـت قـرار می‌گیرد. به‌عقیدهٔ کلمن، در هر ساختاری اگر به‌واسطهٔ تغییـر روابـط اجتمـاعی تـسهیل کـنش امکان‌پذیر شود، سرمایهٔ اجتماعی نیز دگرگون می‌شود (فاین، ۱۳۸۵: ۱٤٤). سـرمایهٔ اجتمـاعی هنگامی ایجاد می‌شود که روابط میان افـراد بـه شـیوه‌ای تغییـر یابـد کـه کـنش را آسـان کنـد (Rosenfeld, 2001: 284). به‌نظر بوردیـو، سـرمایه اقـلام بـاارزش میـدان اجتمـاعی اسـت (جنکینز، ۱۳۸۵: ۱۳۸) و تبیین ساختار و کارکرد جهان اجتماعی بـدون درک سـرمایه در تمـام اشکالش امکان‌پذیر نیست. از نظر وی، سرمایهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابـل تبـدیل بـه یکدیگرنـد (تـاجبخش، ۱۳۸٤: ۱٥٤). بـه‌نظـر بوردیـو، خـانواده مـی‌توانـد تعیـین‌کننـده‌تـرین سرمایه‌گذاری را برای انتقال و بازتولید سرمایه، به‌ویژه سرمایهٔ فرهنگی صـورت دهـد. مطالعـهٔ پاتنام (1993) در مورد رژیم‌های ایتالیا نمونهٔ جالبی از تربیت خانوادگی در مافیاست که اشکال ویژه‌ای از سرمایهٔ اجتماعی مثبت بـرای خـانواده و نتـایج منفـی در بیـرون از خـانواده بـه‌بـار می‌آورد. براساس این، پاتنام بین دو ویژگی عامگرا[1] و خاصگرا[2] تمایز قائـل شـد. بـه‌عقیـدهٔ او (2000)، کاهش یا نبود روابط چهره به چهره نشانهٔ کاهش ذخیرهٔ سرمایهٔ اجتماعی است. پاتنام همچنین فناوری‌های سرگرم‌کننده را به‌همراه ارزش‌های خودمحور که گاه توسط والدین تثبیت شده‌اند، از عوامل مؤثر در کاهش سرمایهٔ اجتماعی می‌داند. فوکویاما نقش خانواده را در اعتماد

1. Public-regarding
2. Private-regarding

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

کردن به دیگران و توسعهٔ اقتصادی مهم می‌پندارد. از دیدگاه فوکویاما، خانواده یکی از منابع اصلی تولید سرمایهٔ اجتماعی در سطح جهانی است (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۲). او ضمن تأیید اهمیت خانواده در تولید سرمایهٔ اجتماعی، به جوامعی اشاره می‌کند که در آن‌ها توازنی میان مناسبات خانوادگی و غیرخانوادگی وجود ندارد (موسوی خامنه، ۱۳۸۳). وی برای درک اینکه منشأ سرمایهٔ اجتماعی چیست و چگونه ایجاد می‌شود می‌گوید که منابع اقتدار سلسله‌مراتبی با مقرر کردن هنجارهایی که به‌کلی غیرعقلانی اطاعت می‌شوند و نیز از طریق فرایند جامعه‌پذیری -که بیش از آنکه مستلزم تعلق باشد متضمّن عادت است- از نسلی به نسل بعد منتقل می‌شوند (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۹۰-۱۹۱).

زمینه‌محور بودن انواع سرمایه، قابلیت ترکیب و تبدیل و اثربخشی آن‌ها بر یکدیگر، نقطهٔ قوت دیدگاه بوردیو است. بوردیو و کلمن جامعه‌پذیری و امکانات خانوادگی و وراثتی را در انتقال و بازتولید سرمایه (اجتماعی و فرهنگی) مؤثر می‌دانند. همچنین عنصر زمان را اغلب پیش‌نیاز انتقال سرمایهٔ اجتماعی می‌دانند. اگرچه نظریه‌پردازان سرمایهٔ اجتماعی به ابعاد ارتباطی و هنجاری بین والدین و فرزندان و تأثیر خانواده بر انتقال سرمایهٔ اجتماعی توجه داشته‌اند، آرای هابرماس و چلبی در مفهوم‌سازی دقیق‌تر متغیر ارتباطی و تعاملی درون خانواده از پتانسیل بیشتری برخوردار است. در اینجا مکانیزم اثرگذاری تعاملات خانوادگی بر میزان سرمایهٔ اجتماعی با بهره‌گیری از نظریهٔ چلبی و هابرماس توضیح داده می‌شود.

از نظر هابرماس، هر اخلاق عام‌گرایانه‌ای به مطابقت با شکل‌های زندگی وابسته است. این اخلاق مستلزم تناسب و تناظری با نوع اجتماعی‌شدن و تربیت است که به فرد بالغ کنترل درونی و نیرومند وجدان را اعطا می‌کند. همچنین مستلزم تناظری با نهادهای سیاسی و اجتماعی است که در آن‌ها بازنمودهای پساعرفی قانون و اخلاق از پیش عجین شده‌اند (اوث‌ویت، ۱۳۸٦). نظریهٔ روابط چلبی نیز بیانگر امکانات بالقوهٔ هر یک از تعاملات گفتمانی است؛ بنابراین در ادامهٔ نظریهٔ هابرماس مورد بررسی قرار گرفته است. خانواده بنیان‌گذار عاطفه، و عاطفه پایهٔ نظم هنجاری جامعه است. احساس تعلق به جمع،

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

اعتماد اجتماعی دوسویه و دوستی متقابل که از مشخصه‌های اصلی همبستگی اجتماعی‌اند، همگی در وابستگی عاطفی ریشه دارند (چلبی، ۱۳۷٦: ۱۰۲). خـانواده همچنـین بـه‌منزلـهٔ اجتماعی اخلاقی، جایگاه روابط گفتمانی است. وجود روابط گفتمـانی و بـه‌ویـژه روابـط گفتمانی اخلاقی موجب افـزایش تعلـق عـاطفی، تقویـت و تعمـیم ارزش‌هـای اخلاقـی و تعمیم‌پذیر شدن آن در سطح جامعه می‌شود.

همان‌طورکه گفته شد، در سطح فردی، تغییر در میزان سرمایهٔ اجتماعی افـراد ناشـی از تجربه‌های فرد در خانواده، نوع روابط خـانوادگی، الگوهـای تربیتـی، زمینـهٔ خـانوادگی و ویژگی‌های شخصیتی، پایگاه اقتصادی- اجتماعی خانواده، تحصیلات، سن و جنس اسـت. در اینجا از نظریه‌های جامعه‌پذیری نوع روابط خانودگی و از نظریه‌هـای رفـاه و موفقیـت پایگاه اقتصادی- اجتماعی و تحصیلات را در قالب سرمایهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگـی والدین مورد استفاده قرار می‌دهیم [۱]. اگرچه تفاوت‌های اساسی بین ایـن مفـاهیم وجـود دارد، منظور آن است کـه تجربـه‌هـای والـدین در بزرگـسالی از طریـق تـأثیر بـر سـرمایهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان اثر می‌گذارد؛ چـرا کـه جوانان در این سن از تجربه‌های شغلی، اجتماعی و هویتیِ مـستقلی برخـوردار نیـستند و این اقلام سرمایه‌ای والدین و کیفیت و نوع روابط والدین است که بر شکل‌گیـری سـرمایهٔ اجتماعی آنان اثر می‌گذارد.

بر مبنای استدلال‌های ارائه‌شده، مفاهیم اساسی نظریه را تلفیق می‌کنـیم و دسـتگاه نظـری متناسب با مسئلهٔ تحقیق را ارائه می‌دهیم. این دستگاه بنیان نظری تحقیـق اسـت کـه راه‌حـل نظری مسئله از آن بیرون می‌آید. ساختار منطقی دستگاه نظری پژوهش را می‌توان به‌صـورت زیر فرموله کرد:

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

نمودار۱ مدل نظری تحقیق

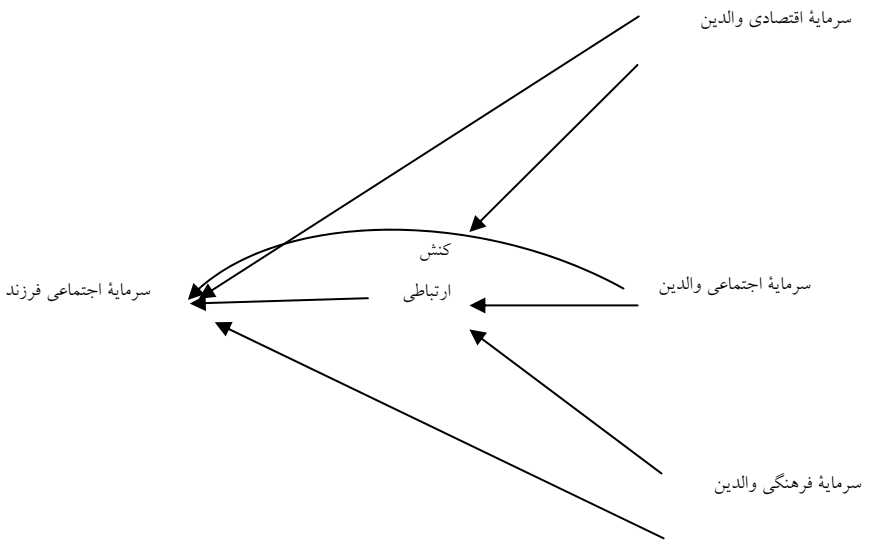

بر اساس این دستگاه نظری، کنش ارتباطی واسط میان اقلام سرمایهٔ والدین و سرمایهٔ اجتماعی فرزندان است. در اینجا فرض بر این است که انتقال و اثرگذاری سرمایه‌های والدین بر فرزندان به صورت غیرمستقیم از طریق کنش ارتباطی امکان‌پذیر می‌شود. از سوی دیگر، میزان سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی والدین بر نوع و میزان کنش‌های ارتباطی درون خانواده اثر می‌گذارد.

اکنون براساس منطق گزاره‌ها به بیان فرضیه‌ها می‌پردازیم:

فرضیهٔ اول: اگر میزان سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی والدین بالا باشد، آن‌گاه سرمایهٔ اجتماعی فرزندان افزایش می‌یابد.

فرضیهٔ دوم: اگر میزان کنش ارتباطی درون خانواده بالا باشد، آن‌گاه سرمایهٔ اجتماعی فرزندان افزایش می‌یابد.

فرضیهٔ سوم: اگر میزان سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی والدین بالا باشد، با شرط بالا بودن میزان کنش ارتباطی درون خانواده، سرمایهٔ اجتماعی فرزندان افزایش می‌یابد.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

برقراری ارتباط بین سـطح نظـری و تجربـی مـستلزم مجموعـه‌ای از تـلاش‌هاسـت کـه بـه آن عملیاتی‌سازی گفته می‌شود. این تلاش شامل تعریف مفاهیم فرضیه‌ها، تعریف نحـوهٔ انـدازه‌گیـری آن‌ها، تعیین واحد تحلیل و واحد مشاهده و انتخاب روش گردآوری و روش داوری است.

تعریف مفاهیم و نحوهٔ سنجش آن‌ها

سرمایهٔ اقتصادی: آن نوع از سرمایه است که بدون واسطه بـه درآمـدهای پـولی و منـابع و دارایی‌های مالی اطلاق می‌شود و تظـاهر نهادینـه‌اش در حقـوق مالکیـت تجلـی مـی‌یابـد (Winter, 2000: 2).

مفهوم	معرف‌های عملی
سرمایهٔ اقتصادی	درآمد خانواده
	هزینهٔ خانوار
	نوع شغل

سرمایهٔ اجتماعی: شامل مجموعه‌ای از قوانین، هنجارها، الزامات (تعهدات)، روابط متقابـل و اعتماد حک‌شده در روابط اجتماعی، سـاختارهای اجتمـاعی و سلـسله مراتـب نهـادی جامعـه تعریف شده است که اعضای آن را قادر به دست‌یابی به اهداف جمعی و فردی‌شان مـی‌سـازد (Coleman, 1988). متغیر سرمایهٔ اجتماعی از ترکیب متغیرهای بعد ذهنی شامل میزان اعتماد فردی و در سطح جمعی و میزان گرایش بـه دیگـران اسـت. بعـد عینـی شـامل میـزان روابـط اجتماعی با دوستان، همسایه‌ها و اقوام، میزان مشارکت رسمی و غیررسمی و میـزان کمـک بـه دیگران می‌شود.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

جدول۱ تعریف عملیاتی سرمایهٔ اجتماعی

ابعاد	معرف‌های عملی	
مشارکت اجتماعی	رسمی	میزان عضویت در: شورای صنفی/ شورای محله/ شورای شهر/ سازمان‌های غیردولتی/ انجمن‌های علمی- تخصصی/ حزب و تشکل سیاسی/ انجمن حمایت از بیماران/ انجمن حمایت از سالمندان/ انجمن‌های ورزشی/ هیئت مذهبی/ انجمن خیریه/ انجمن اولیاء و مربیان/ انجمن ادبی/ پایگاه بسیج/ انجمن اسلامی/ باشگاه خبرنگاران/ باشگاه پژوهشگران/ گروه‌های محیط‌زیست/ انجمن‌های هنری و موسیقی.
		انجمن‌های علمی، فرهنگی/ انجمن‌های اسلامی/ نیروی مقاومت بسیج/ نهادهای مذهبی/ انجمن‌های هنری و گروه‌های موسیقی/ باشگاه‌های ورزشی/ هیئت‌های مذهبی/ هلال‌احمر/ باشگاه خبرنگاران/ باشگاه پژوهشگران/ گروه‌های محیط زیست/ کلاس‌های فوق‌برنامه مانند زبان و کامپیوتر.
	مدنی	شرکت در تصمیم‌گیری‌های محله/ شرکت در راهپیمایی‌ها/ بازدید از نمایشگاه‌های مختلف/ شرکت در مراسم جشن شادی و.../ شرکت در کارهای گروهی/ شرکت در انتخابات و رأی‌گیری‌ها/ شرکت در جشن نیکوکاری و عاطفه‌ها.
اعتماد اجتماعی	در سطح جمعی	مدارس دولتی/ مدارس غیرانتفاعی/ آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای/ پایگاه‌های بسیج/ کلانتری (نیروی انتظامی)/ صدا و سیما/ مطبوعات/ فروشگاه‌های بزرگ (رفاه، شهروند و...)/ کسبه و مغازه‌دارها/ سیاستمداران/ هنرمندان/ ورزشکاران/ شهرداری‌ها/ شوراهای اسلامی شهر/ بیمارستان‌های خصوصی/ بیمارستان‌های دولتی/ آژانس‌های مسافربری.
	در سطح فردی	فامیل درجه یک/ فامیل درجه دو/ دوستان و آشنایان/ همسایگان/ همشهری‌ها/ غیرهمشهری/ افراد غریبه.
روابط با دوستان و اقوام	ساعت مصرف شده با دوستانتان در روز، در مواقع نیاز کمک از دوستان، در شش ماه گذشته، تعداد گردش، سینما و تفریح با دوستان، در تعداد پیام‌های تبریک از طرف دوستان و خویشاوندانتان به مناسبت عید نوروز در سال گذشته.	
روابط همسایگی	به‌طور متوسط در هفته چندبار با همسایگانتان دیدار و گفت‌وگو می‌کنید؟ به‌طورکلی با چند نفر از همسایگانتان در کوچه سلام و احوال‌پرسی دارید؟ اگر شما به چیزی نیاز پیدا کنید، تا چه‌اندازه می‌توانید آن را از همسایگانتان قرض بگیرید؟	
گرایش و کمک به دیگران	با کمک به دیگران، انسان در واقع در درازمدت به خودش کمک کرده است. من هر زمانی لازم باشد به دیگران کمک می‌کنم. در دوازده ماه گذشته، چندبار پیش آمده که داوطلبانه تجربهٔ خود را در اختیار افراد غریبه قرار داده‌اید؟ به‌نظر من امروزه اگر انسان به دیگران کمک کند، سرش کلاه می‌رود. چقدر برای دیگران ارزش قائل‌اید؟ چقدر احساس می‌کنید که همه افراد در جامعه دارای ارزش برابری هستند؟	

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

کنش ارتباطی: کنشی است که در آن تمایل به دست‌یابی، حفظ و تجدید توافق دیده می‌شود (Habermas, 1979: 336). مهم‌ترین عنصر کنش ارتباطی، گفتار است (ریتـزر، ۱۳۷٤: ۲۱۳). در چنین فضایی ارتباط باز و آزاد، گفت‌وگوی آزاد، خردمندانه و منطقی و توافق دربارهٔ اهداف (ارزش‌ها) و راه‌های رسیدن به آن‌ها (هنجارها) امکان‌پـذیر اسـت (همـان، ٦٤٧). ایـن مفهـوم متشکل از دو بعد روابط گفتمانی و هنجارهای اخلاقی است.

جدول۲ تعریف عملیاتی کنش ارتباطی

ابعاد		معرف‌های عملی
روابط گفتمانی	روابط گفتمانی منطقی	در خانوادهٔ ما همهٔ مسائل بدون قهر و خشونت حل و فصل می‌شود.
		والدینم اجازه می‌دهند در مورد رفتارهایی که به‌نظرم غیرمنطقی است، بپرسم و دلیل بخواهم.
		اجازه و فرصت ابراز عقیده در خانوادهٔ ما برای همه مهیاست.
		افراد خانواده آزادانه با یکدیگر دربارهٔ هر موضوعی گفت‌وگو می‌کنند (ناکامی‌ها، ترس‌ها، خوشی‌ها و صدمه‌هایی کـه دیده‌اند).
		ارتباطات میان ما مستقیم است، به‌گونه‌ای که هرکس بدون واسطه کردن کسی حرفش را به گوش دیگری می‌رساند.
		در خانوادهٔ ما هرکس برای اظهار نظرها و خواسته‌ایش، دلیل و برهان می‌آورد.
		انتقادپذیری در خانوادهٔ ما پذیرفته‌شده است.
		از طریق ارتباط و گفت‌وگوی بجا و منطقی به توافق می‌رسیم.
		افراد خانواده برای یکدیگر احترام قائل‌اند.
	روابط گفتمانی اخلاقی	همه حرف همدیگر را می‌فهمند.
		والدینم مرا به احترام گذاشتن به همهٔ اعضای خانواده ترغیب می‌کنند.
		بودن اعضای خانواده برای یکدیگر مهم است.
		بیشتر اوقات سعی می‌کنیم دسته‌جمعی غذا بخوریم.
		از احترامی که شایستهٔ آن هستم، در خانه برخوردارم.
		اجازه و فرصت ابراز عقیده در خانوادهٔ ما برای همه مهیاست.
		در خانواده روابط مبتنی بر درستکاری و گفت‌وگوی صادقانه است.
		در اکثر اوقات برای تفریح و سفر رفتن، اعضای خانواده با هم مشورت می‌کنند.
		ارزشمندی ایده‌ها.
		ارزشمندی ایده‌ها.
هنجارهای اخلاقی		والدینم می‌گویند نان به‌نرخ روزخور و فرصت‌طلب نباش.
		والدینم خوش‌بینی را یکی از شرایط ارتباط موفق می‌دانند.
		والدینم از من انتظار دارند به دیگران احترام بگذارم و حقوق آنان را محترم بشمارم.
		والدینم از من می‌خواهند در مورد دیگران گذشت داشته باشم.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

سرمایهٔ فرهنگی: به مجموعه نمادها، معانی، امتیازات فرهنگی، منش و شیوه‌های زبانی، ذوق و سلیقه و شیوه‌های زندگی گفته می‌شود. بوردیو سه شکل سرمایهٔ فرهنگی را از هم تمیز می‌دهد: الف) سرمایهٔ متجسد یا درونی‌شده؛ ب) سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده؛ ج) سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافته. در این پژوهش تنها ابعاد سرمایهٔ فرهنگی متجسد و نهادینه‌شده برای سنجش سرمایهٔ فرهنگی به‌کار گرفته می‌شود.

سرمایهٔ متجسد یا درونی‌شده: نوعی سرمایهٔ خودآموخته و توانایی‌های بالقوه‌ای است که برایند کار شخص روی خود و صرف هزینهٔ مستقیم از سوی شخص به‌صورت صرف وقت است. رفته‌رفته این سرمایه جزء جدانشدنی و کارهای عادت‌گونهٔ شخص می‌شود، تثبیت درونی می‌یابد و در واقع با جسم فرد حد و مرز یکسان دارد؛ به‌عبارتی، به شکل استعداد پایدار یک ارگانیسم درمی‌آید (تاجبخش، ١٣٨٤). این مفهوم با مؤلفه‌های هنر و مهارت، و گرایش‌های فرهنگی شامل کالا و مصارف فرهنگی سنجیده می‌شود که به‌صورت دیدن تئاتر، سینما، کنسرت، میزان مطالعهٔ کتاب، مجله و روزنامه عملیاتی می‌شود.

سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده: این نوع از سرمایهٔ فرهنگی به‌وسیلهٔ صلاحیت‌هایی که رسماً از طریق آموزش و تحصیلات و نیز سایر اشکال دستاوردهای اجتماعی قابل رتبه‌بندی هستند، به افراد داده می‌شود. بوردیو تحصیلات را نمودی از سرمایهٔ فرهنگی می‌داند. سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده این امکان را به‌وجود می‌آورد که صاحبان این صلاحیت‌ها با هم مقایسه، و حتی با نشاندن فردی به جای دیگری مبادله شوند (همان‌جا). این مفهوم با مؤلفه‌های میزان تحصیلات والدین و میزان تولید آثار فرهنگی فرد اندازه‌گیری می‌شود.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

جدول۳ تعریف عملیاتی سرمایهٔ فرهنگی

مفهوم	ابعاد	معرف‌های عملی	
سرمایهٔ فرهنگی	سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده	میزان تحصیلات والدین	
		میزان آثار فرهنگی	داشتن تألیف (کتاب، مقاله، ترجمه)
	سرمایهٔ فرهنگی تجسم‌یافته	داشتن هنر و مهارت	تئـاتر، موسـیقی، خطـاطی، نقاشـی، عکاسـی، نویسندگی، استفاده از کامپیوتر
		اولویت مطالعه	مطالعه (سیاسی، مذهبی، علمی، تـاریخی، شـعر، رمـان، فلـسفی، زنـدگی‌نامـه، پلیـسی، عـشقی، هیپنوتیزم و مدیتیشن)
		کالاها و مصارف فرهنگی	کنسرت موسیقی، رفتن به سینما، دیدن تئاتر
		میزان اختصاص زمان به مطالعه	مطالعهٔ کتاب، مجله، روزنامه

واحد تحلیل: بر اساس ماهیت مسئلهٔ این تحقیق، خانواده واحد تحلیل است. **واحد مـشاهده** نیـز پدر، مادر و فرزند است. **جمعیت آماری** تحقیق هم تمام دانش‌آموزان پـیش‌دانـشگاهی شـهر تهـران هستند که در مدارس عادی دولتی سال ۱۳۸٦-۱۳۸۷ مشغول تحصیل بودند. در این پژوهش بـرای اینکه نمونه‌گیری از دقت بالایی برخوردار باشد، از نتـایج مطالعـهٔ مقـدماتی[1] بـرای تعیـین بـرآورد واریانس استفاده شده است. برای این منظور از مؤلفه‌هـای متغیـر وابـسته شاخـصی سـاخته شـد و واریانس کل در فرمول قرار داده شد. برای تعیین حجم نمونه هم از فرمول زیر استفاده شد:

$$n = \frac{(N \times t^2) \times s^2}{[t^2 \times s^2] + [N \times d^2]}$$

که در این فرمول:

حجم جمعیت = $N = ٤٩٨٤٨ \sim ٥٠٠٠$

$$n = \frac{٥٠٠٠ \times (١/٩٦)^2 \times ٠/٢}{\left[(١/٩٦)^2 \times ٠/٢\right] + \left[٥٠٠٠ \times (٠/٠٥)^2\right]} = ٣٠٢$$

1. Pilot Study

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

در این تحقیق، نمونه‌گیری در دو مرحله صورت گرفته است. در مرحلهٔ اول، نمونه‌گیری به روش طبقه‌ای متناسب است. نخست با توجه به تعداد دانش‌آموزان دختر و پسر در مناطق سه، شش، و هجده نسبت جمعیت متناسب برای سه مدرسهٔ دخترانه و سه مدرسهٔ پسرانه به‌دست آمد. سپس با به‌کارگیری نمونه‌گیری تصادفی ساده، تعداد نمونه برای منظور تحقیق شناسایی شد. گفتنی است پرسش‌نامهٔ والدین به دانش‌آموزان داده شد و پس از پرکردن توسط والدین در پیگیری‌های بعدی از دانش‌آموزان اخذ شد.

روش پژهش: روش گردآوری، پیمایش اجتماعی و روش داوری، تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر است.

اعتبار و پایایی: در این پژوهش جهت کسب اطمینان از اعتبار پرسش‌نامه، از اعتبار محتوایی استفاده شد. برای این منظور علاوه بر استاد راهنما و مشاور و انجام تحلیل عاملی، پرسش‌نامه از سوی عده‌ای از خبرگان مطالعه شد و اصلاحات لازم صورت گرفت. همچنین پایایی مقیاس‌ها نیز مورد سنجش قرار گرفت و گویه‌هایی که ضریب آلفای مقیاس را کاهش دادند، از مقیاس حذف شدند. جدول شماره سه نتایج مربوط به آزمون روایی مقیاس‌ها را نشان می‌دهد.

جدول٤ ضریب روایی مقیاس‌ها در پرسش‌نامهٔ نهایی

متغیرها	پرسش‌نامهٔ نهایی		متغیرها	پرسش‌نامهٔ نهایی	
	تعداد گویه‌ها	ضریب روایی		تعداد گویه‌ها	ضریب روایی
روابط گفتمانی اخلاقی	١٠	/٩٤	هنجارهای اخلاقی	٦	/٦٧
روابط گفتمانی منطقی	٨	/٨٥٥	کنش ارتباطی	ـ	/٧٣
اعتماد تعمیم یافته	١٥	/٨٧٧	اعتماد بین شخصی	٦	/٧٤
اعتماد اجتماعی	ـ	/٨٧٨	گرایش و کمک به دیگران	٦	/٦٩٩
میزان روابط	٦	/٦١	مشارکت مدنی	٦	/٧٧١

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

تحلیل تجربی تحقیق

در این تحقیق برای داوری تجربی در باب فرضیات، از روش تحلیل رگرسیون و تحلیل مـسیر استفاده شده است. در باب نحوهٔ آزمون فرضیات باید گفت اثر علـی انـواع سـرمایه بـر متغیـر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان به‌صورت جداگانه مورد تحلیل تجربی قرار گرفته است.

داوری در باب فرضیهٔ اول

۱-۱. رگرسیون سرمایهٔ اقتصادی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیونی فقط رابطهٔ درآمد پدر را بـا سـرمایهٔ اجتمـاعی فرزنـدان، معنادار نشان می‌دهد. ضریب همبستگی این متغیر با متغیر وابسته ۳۳٤/. است و سهم این متغیر در تبیین سرمایهٔ اجتماعی فرزندان به اندازهٔ ۱۱/. است. گفتنی است نبـود رابطـهٔ معنـادار بـین سرمایهٔ اقتصادی مادر با سرمایهٔ اجتماعی فرزند می‌تواند به‌سـبب تعـداد انـدک مـادران شـاغل باشد. با کنترل این عامل، احتمال اثرگذاری معنادار سرمایهٔ اقتصادی مادر بر سـرمایهٔ اجتمـاعی فرزند وجود دارد.

جدول۵ تحلیل رگرسیونی سرمایهٔ اقتصادی پدر بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

R	R^2	F	sig	constant	Reg coefficients	
					B1	Beta1
/۳۳٤	/۱۱	۲٤.٤۱٦	/۰۰۰	۱٤۱/۰٦	٤/٤۷E-۰۵	/۳۳٤

۲-۱. رگرسیون سرمایهٔ اجتماعی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد ضریب همبستگی سرمایهٔ اجتمـاعی والـدین بـا سرمایهٔ اجتماعی فرزنـدان معـادل ۵۸٦/. اسـت. نـسبتی از واریـانس متغیـر سـرمایهٔ اجتمـاعی فرزندان که به‌وسیلهٔ متغیر سرمایهٔ اجتماعی والدین تبیین می‌شود، برابر با۳٤۳/. است.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

جدول٦ رگرسیون سرمایهٔ اجتماعی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

R	R^2	F	sig	constant	Reg coefficients	
					B1	Beta1
/٥٨٦	/٣٤٣	٨٥٧/٧٥	/٠٠٠	٦٨/١٨	/٤٩٦	/٥٨٦

همان‌طورکه مشاهده می‌شود به‌ازای یک واحد تغییر در متغیر سرمایهٔ اجتماعی والدین، میزان سرمایهٔ اجتماعی فرزندان ٤٩٦/. افزایش می‌یابد.

y =٦٨/١٨ +٣/. ٤٩٦ (سرمایهٔ اجتماعی والدین)

٣-١. رگرسیون سرمایهٔ فرهنگی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون سرمایهٔ فرهنگی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان در جدول شماره پنج نشان می‌دهد ضریب همبستگی سرمایهٔ فرهنگی والدین با سرمایهٔ اجتماعی فرزندان، معادل ٣٧٤/. است. نسبتی از واریانس متغیر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان که به‌وسیلهٔ متغیر سرمایهٔ اجتماعی والدین تبیین می‌شود، برابر با ١٤/. است.

جدول٧ رگرسیون سرمایهٔ فرهنگی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

R	R^2	F	sig	constant	Reg coefficients	
					B1	Beta1
/٣٧٤	/١٤	٣٢.٥١	/٠٠٠	١٥٩.٦٧	٢.٦٤	/٣٧٤

شواهد نشان می‌دهد به‌ازای یک واحد تغییر در سرمایهٔ فرهنگی والدین، میزان سرمایهٔ اجتماعی فرزندان ٢.٦٤ افزایش می‌یابد.

y=١٥٩.٦٧ +٢.٦٤ (سرمایهٔ فرهنگی والدین)

در ارزیابی نهایی فرضیهٔ اول می‌توان گفت یافته‌های تجربی نمودار آن است که سرمایهٔ اجتماعی فرزندان با انواع سرمایه‌های والدین هم‌تغییری دارد. این هم‌تغییری با سرمایهٔ اجتماعی والدین بیشتر از دو سرمایهٔ دیگر است.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

داوری در باب فرضیهٔ دوم

«میزان تغییرات سرمایهٔ اجتماعی فرزندان بـا تغییـرات کـنش ارتبـاطی خـانواده همـراه اسـت؛ به‌گونه‌ای‌که هر چه میزان کنش ارتباطی خانواده بیشتر باشد، میزان سـرمایهٔ اجتمـاعی فرزنـدان بیشتر می‌شود.» شواهد تجربی نشان مـی‌دهـد ضـریب همبـستگی کـنش ارتبـاطی بـا سـرمایهٔ اجتماعی فرزندان، معادل ٦٠١/. است و نسبتی از واریانس متغیر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان کـه از طریق متغیر کنش ارتباطی تبیین می‌شـود، برابـر بـا ٣٦٧/. اسـت. معادلـهٔ رگرسـیونی نـشان می‌دهد به‌ازای یک واحد تغییر در متغیر کنش ارتباطی خانواده، میزان سرمایهٔ اجتماعی فرزندان به‌میزان ٤٩٢/١ در جهت مثبت افزایش می‌یابد.

y =٥٥.١ +٤٩٢/١ (کنش ارتباطی خانواده)

جدول۸ رگرسیون کنش ارتباطی خانواده بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

R	R^2	F	sig	constant	Reg coefficients	
					B1	Beta1
./٦٠١	./٣٦٧	١٢٤.٨٦	./٠٠٠	٥٥.١	٤٩٢/١	./٦٠٦

جدول۹ رگرسیون متغیرهای مستقل بر متغیر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

	سرمایهٔ اقتصادی پدر	سرمایهٔ اجتماعی پدر	سرمایهٔ اجتماعی مادر	سرمایهٔ فرهنگی پدر	سرمایهٔ فرهنگی مادر	کنش ارتباطی خانواده
a	١٦١/٨٣	٦٩/٥٤	٩٦/٣٣	١٠٦/٠٣	١٥٩/٦٨	٥٥/٠٧
b	١٢/٥٠	./٩٧٣	٦٨١	٤/٢١٣	٤/٣٢٦	١/٤٩٢
Beta	./٣٣٤	./٥٨	./٤٨	./٣٤	./٣٤	./٦١
Sig	./٠٠٠	./٠٠٠	./٠٠٠	./٠٠٠	./٠٠٠	./٠٠٠
ضریب همبستگی	./٣٣	./٥٩	./٤٨	./٣٣	./٣٤	./٦١
(R^2)	./١١	./٣٥	./٢٣	./١١	./١١٧	./٣٧
R^2 Adjusted	./١٠٧	./٣٤	./٢٢٧	./١٠٦	./١١٤	./٣٦٤

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

در جدول شمارهٔ هشت خلاصه یافته‌های رگرسیون ساده متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته ارائه شده است. داده‌های تجربی این جدول تأثیر مستقیم هر یک از متغیرهای مستقل را بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان نشان می‌دهد. نسبتی از واریانس سرمایهٔ اجتماعی فرزندان که از طریق سرمایهٔ اجتماعی پدر و کنش ارتباطی خانواده تبیین شده، بیش از سایر متغیرهاست.

داوری در باب مدل نظری تحقیق

تحلیل مسیر یکی دیگر از ابزارهای داوری در باب نظریهٔ این پژوهش است. در این تکنیک اندیشهٔ مکانیزم علّی نقش اساسی را ایفا می‌کند. تحلیل مسیر روشی است که برای تعیین اثر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای موجود در مدل تحلیلی مورد استفاده قرار می‌گیرد. مدل نظری این نوشتار به صورت زیر آزمون تجربی شده است:

نمودار تحلیل مسیر (والدین ـ فرزندان)

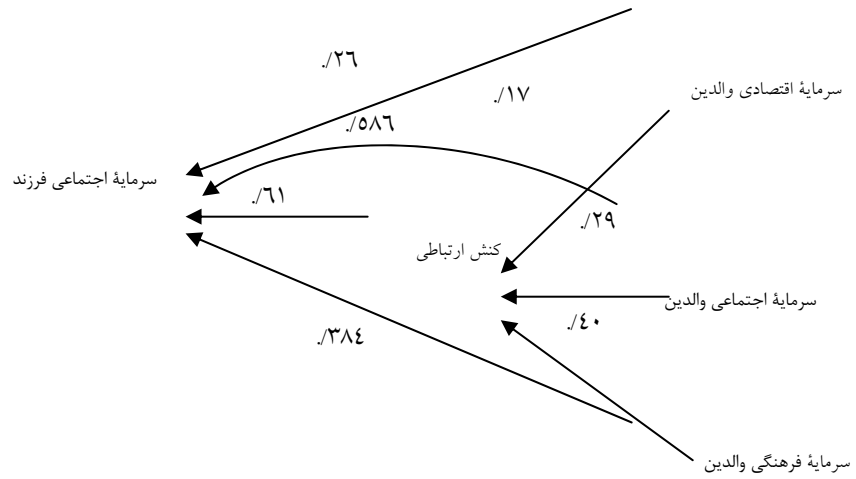

ضریب بتای سرمایهٔ اقتصادی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان برابر با ۲٦/. است. تأثیر غیرمستقیم این متغیر از طریق همبستگی با متغیر کنش ارتباطی برابر با ۱۰٤/. است. بنابراین،

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

سهم متغیر سرمایهٔ اقتصادی والدین در تبیین سرمایهٔ اجتماعی فرزندان از طریـق همبـستگی بـا متغیر کنش ارتباطی خانواده معادل ۱/. است.

۱۰٤/. = (٦۱/.) (۲٦/.)= تأثیر سرمایهٔ اقتصادی والدین با واسطهٔ متغیر کنش ارتباطی

ضریب بتای سرمایهٔ اجتماعی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان برابر با ٥۸٦/. است. تأثیر غیرمستقیم این متغیر از طریق همبستگی با متغیر کنش ارتباطی برابر با ۳٥۷/. است.

۳٥۷/. = (٦۱/.) (٥۸٦/.)= تأثیر سرمایهٔ اجتماعی والدین با واسطهٔ متغیر کنش ارتباطی

آن‌گونه که مشاهده می‌شود، سهم متغیر سرمایهٔ اجتماعی والدین در تبیین تغییـرات سـرمایهٔ اجتماعی فرزندان از طریق همبستگی با متغیر کنش ارتباطی، معادل ۳٥۷/. است.

ضریب بتای سرمایهٔ فرهنگی والدین بر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان برابر با ۳۸٤/. است. تـأثیر غیرمستقیم این متغیر از طریق همبستگی با متغیر کنش ارتباطی معـادل ۲۳٤/. اسـت. بنـابراین، سهم متغیر سرمایهٔ اقتصادی والدین در تبیین سرمایهٔ اجتماعی فرزندان از طریـق همبـستگی بـا متغیر کنش ارتباطی خانواده، معادل ۲۳٤/. است.

۲۳٤/. = (٦۱/.) (۳۸٤/.)= تأثیر سرمایهٔ اقتصادی والدین با واسطهٔ متغیر کنش ارتباطی

نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های تجربـی ایـن پـژوهش، میـان سـرمایهٔ اجتمـاعی فرزنـدان و ترکیـب خطـی متغیرهای مستقل موجود در تحلیل به‌میزان ۷۱/ هم‌تغییری مـنظم وجـود دارد. ضـریب تعیـین برابر با ٥۱/ است. بر مبنای این یافته می‌توان نتیجه گرفت تئوری این پژوهش از قدرت تبیینـی بالایی برخوردار است. این نتیجه‌گیری به‌طور منطقی به معنای اثبات صدق تئوری نیست؛ بلکه مصداق تأیید و تقویت آن است و امکان ابطال تئوری مورد نظر وجود دارد.

جدول۱۰ ترکیب خطی رگرسیون متغیرهای مستقل بر رگرسیون متغیر سرمایهٔ اجتماعی فرزندان

R	R^2	F	sig	constant	Reg coefficients					
					B1	B2	B3	Beta1	Beta2	Beta3
۷۱۷/.	٥۱٤/.	۱۳۸/٤	۰۰۰/.	۳۷/۳۷۷	۱۰/٦۳۲	۹۷۸/.	۲۸۲/.	۱۷۷/.	٤۰۸/.	۳٥۱/.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

متغیرهای مستقل به ترتیب عبارت‌اند از: سرمایهٔ اقتصادی والدین، کنش ارتباطی درون خانواده و سرمایهٔ اجتماعی والدین. متغیر وابسته نیز سرمایهٔ اجتماعی دانش‌آموز است. این شواهد تجربی دلالت بر آن دارند که مقدار عرض از مبدأ ۳۷/۳۷۷ است. زمانی‌که متغیرهای کنش سرمایهٔ اقتصادی والدین، کنش ارتباطی درون خانواده و سرمایهٔ اجتماعی والدین وارد تحلیل می‌شوند، تغییر مثبت را در سرمایهٔ اجتماعی فرزندان تخمین‌پذیر می‌کنند.

ضریب بتای متغیر کنش ارتباطی معادل ٤١/ و سرمایهٔ اجتماعی والدین برابر با ۳۵۱/. است. براساس این یافته می‌توان چنین ارزیابی کرد که وزن متغیر کنش ارتباطی در تبیین سرمایهٔ اجتماعی فرزندان بیشتر است و سرمایهٔ اجتماعی فرزندان بهترین برازش را با کنش ارتباطی خانواده دارد.

به‌طور کلی، بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان نتایج زیر را استنباط کرد:

۱. میزان اثرگذاری اقلام سرمایه‌ای والدین به‌واسطهٔ کنش ارتباطی درون خانواده افزایش می‌یابد.

۲. سرمایهٔ فرهنگی مادر در مقایسه با پدر تعیین‌کننده‌تر است و سرمایهٔ اجتماعی پدر در مقایسه با مادر در شکل‌گیری سرمایهٔ اجتماعی فرزندان اثربخشی بیشتری دارد. همان‌طور که بوردیو گفته است فضای خانواده و به‌ویژه فراغت مادر بر انتقال سرمایه مؤثر است؛ به همین سبب مادر نقش تعیین‌کننده‌ای در سرمایهٔ فرهنگی خانواده دارد و درنتیجه تأثیر مادران از طریق سرمایهٔ فرهنگی بیش از پدر است. همچنین پدران به علت فعالیت بیشتر در بازار کار و مشارکت اجتماعی بیشتر، الگوی فرزندان در زمینهٔ تعاملات اجتماعی قرار می‌گیرند.

۳. در شکل‌گیری اعتماد فرزندان، مادران نقش مؤثرتری دارند. البته باید به این امر توجه شود که بیشتر مادران حجم نمونه خانه‌دار بودند و کنش ارتباطی و پیوند عاطفی عمیق‌تری با فرزندان دارند.

٤. نوعی هم‌تغییری در میزان سرمایهٔ فرهنگی والدین و میزان سرمایهٔ اجتماعی فرزندان وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که تغییرات اندک سرمایهٔ فرهنگی والدین با تغییرات اندک سرمایهٔ اجتماعی فرزندان مرتبط است.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

۵. از میان ابعاد گفتمانی (روابط گفتمانی منطقی و اخلاقی)، نوع روابط گفتمانی منطقی در سرمایهٔ اجتماعی فرزندان اثرگذارتر است.

در پایان، باید گفت اگرچه تلاش شده است با ساختن چارچوب نظری تلفیقی تبیین مناسب‌تری از مسئلهٔ مقاله ارائه شود، در عین حال این واقعیت را باید پذیرفت که پژوهش علمی، کنش عقلانیِ مبتنی بر آزمون و خطاست و پایان هر پژوهشی آغاز مسئله‌ای جدید است. این قاعده بر نوشتار حاضر نیز صادق است. در این پژوهش ۰/۵۱ از تغییرات سرمایهٔ اجتماعی جوانان از طریق ترکیب خطی مجموعه‌ای از علت‌های موجود در دستگاه نظری تبیین شده است. واریانس پس‌مانده به عوامل دیگری مربوط می‌شود که آن عوامل در این پژوهش حضور ندارند. امید است پژوهشگران با نقد این تحقیق، کاوش در باب سرمایهٔ اجتماعی جوانان را ادامه دهند. برای ادامهٔ این نوع پژوهش‌ها، نسبت سرمایهٔ اجتماعی جوانان با نظام سیاسی دموکراتیک برای موضوعات جدید پژوهشی پیشنهاد می‌شود.

پی‌نوشت

۱. محقق از تفاوت‌های عمدهٔ مفاهیم یادشده با مفاهیم سرمایهٔ اقتصادی، سرمایهٔ اجتماعی و سرمایهٔ فرهنگی آگاه است و هر دو دسته مفاهیم را به لحاظ منطقی ذیل دسته‌بندی کلان جدول شماره یک قابل بررسی می‌داند. از سویی، انواع سرمایه را ابزارهای مفهومی قابل اتکاتری به جای پایگاه اقتصادی و اجتماعی می‌داند که در یک زنجیرهٔ علّی و در میدان‌های اجتماعی با یکدیگر مرتبط‌اند.

منابع

- اوث‌ویت. (۱۳۸٦). ***هابرماس، معرفی انتقادی***. ترجمهٔ لیلا جوافشانی و حسن چاوشیان. تهران: اختران.

- تاجبخش، کیان. (۱۳۸٤). ***سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه***. ترجمهٔ حسن پویان و افشین خاکباز. تهران: شیرازه.

- جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۵). ***پیر بوردیو***. ترجمهٔ حسن چاوشیان و لیلا جوافشانی. تهران: نشر نی.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

– چلبی، مسعود. (۱۳۷٦). ***جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی.*** تهران: نشر نی.

– شارع‌پور، محمود. (۱۳۸۰). «فرسایش سرمایهٔ اجتماعی و پیامدهای آن». ***نامهٔ انجمن جامعه‌شناسی ایران.*** ش۳.

– فاین، بن. (۱۳۸۵). ***سرمایهٔ اجتماعی و نظریهٔ اجتماعی: اقتصاد سیاسی و دانش اجتماعی در طلیعه.*** تهران: پژوهشکدهٔ مطالعات راهبردی.

– فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۷۹). ***پایان نظم؛ سرمایهٔ اجتماعی و حفظ آن.*** ترجمهٔ غلامعباس توسلی. تهران: جامعهٔ ایرانیان.

– کلمن، جیمز. (۱۳۷۷). ***بنیادهای نظریه اجتماعی.*** ترجمهٔ منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.

– مبارکی، محمد. (۱۳۸۳). ***بررسی رابطه بین سرمایهٔ اجتماعی و جرم.*** پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.

– موسوی، میرطاهر. (۱۳۸٦). ***سنجش سرمایهٔ اجتماعی جوانان در ایران.*** طرح پژوهشی سازمان ملی جوانان.

– موسوی خامنه، مرضیه. (۱۳۸۳). ***سرمایهٔ اجتماعی و سلوک اجتماعی: بررسی سرمایهٔ اجتماعی در مدارس و تأثیر آن بر سلوک اجتماعی دانش آموزی در شهر تهران.*** رسالهٔ دکتری. دانشگاه تهران.

– ریتزر، جرج. (۱۳۷٤). ***نظریهٔ جامعه‌شناسی در دوران معاصر.*** ترجمهٔ محسن ثلاثی. تهران: علمی.

- Banfield, E. C. (1958). *The Moral Basis of a Backward Society.* New York: The Free Press.

- Coleman, J. S. (1988). "Social Capital in the Creation of Human-Capital". *American Journal of Sociology.* 94. PP. S95-S120.

- Fukuyama, Francis. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity.* New York: The Free Press.

- Habermas, J. (1979). *Communication and the Evolution of Society.* Trans. T. McCarthy. London: Heinemann.

- Hall, P. A. (1999). "Social capital in Britain". *British Journal of Political Science*. 29 (3). PP. 417-461.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

- John, P., & Z. Morris. (2003). *What are the Origins of Social Capital? Results from a Panel Survey of Young People.* Paper presented at the PSA EPOP Conference. Cardiff.

- Kohlberg, L. (1981). *The Philosophy of Moral Development.* San Francisco: Joss-Bassey.

- Levi, M. (1998). "A State of Trust". In V. Braithwaite & M. Levi (Eds.). *Trust & Governance.* New York: Russell Sage Foundation.

- McNeal, R. B. (1999). "Participation in High School Extra-curricular Activities: Investigating School Effects". *Social Science Quarterly*. 80 (2). PP. 291-309.

- Milbraith, L., & M. L. Goel. (1977). *Political Participation*. Chicago. Rand McNally.

- Newton, K. (2001). *Social Trust and Political Disaffection: Social Capital and Democracy*. Paper Presented at the EURESCO Conference on Social Capital. Exeter.

- Newton, K. and J. Delhey. (2003). "Who Trusts? The Origins of Social Trust in Seven Nations". European Societies 5(2).

- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy.*

- _____ (2000a). *Boling Alone: the collapse and Revival of American community NY*. Simon and Sebuster.

- _____ (2000b). (op.ct.). p246 and " the strange Disappearance in American.

- Rosenfeld, Richard. (2001). *Framework for the Measurement of Social Capital in New Zealand*. Published by Statistics New.

- Rothstein, B., & D. Stolle. (2003). How Political Institutions Create and Destroy Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. *Paper presented at the 98th Meeting of the American Political Science Association.* Boston.

- Saguaro Seminar on Civic Engagement in America. John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 79 JFK St., Cambridge, MA 02138.2001

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]

- Stolle, D., & M. Hooghe. (2004b). *The Roots of Social Capital: Attitudinal and Network Mechanisms in the Relation between Youth and Adult Indicators of Social Capital*.

- Verba, S., Schlozman, K., & H. Brady. (1995). *Voice and Equality*. Cambridge, Mass.

[Downloaded from jhs.modares.ac.ir on 2024-04-24]